

СЕВГИ-МУҲАББАТ АСОСИДАГИ НИКОҲНИНГ ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ**Каюмова Гўзал Нарзуллаевна**

ТерДУ Психология кафедраси ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6749339>

Аннотация. Оила психологиясида никоҳ қуриш мотивларининг оилавий муносабатларга таъсири муаммоси кенг ўрганилган бўлсада, муаммо жамият тараққиётининг замонавий босқичида алоҳида ўрганишига эҳтиёж сезади.

Калит сўзлар: севги-муҳаббат, оила, никоҳ, муносабатлар, жамият, мотив, ёшлар, стереотип.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ БРАКА ПО ЛЮБВИ

Аннотация. Хотя проблема влияния брачных мотивов на семейные отношения в семейной психологии широко изучена, на современном этапе развития общества проблема нуждается в отдельном изучении.

Ключевые слова: любовь, семья, брак, отношения, общество, мотив, молодежь, стереотип.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF MARRIAGE WITH LOVE

Abstract. Although the problem of the influence of marital motives on family relations in family psychology has been widely studied, at the present stage of development of society, the problem needs to be studied separately.

Key words: love, family, marriage, relationships, society, motive, youth, stereotype.

КИРИШ

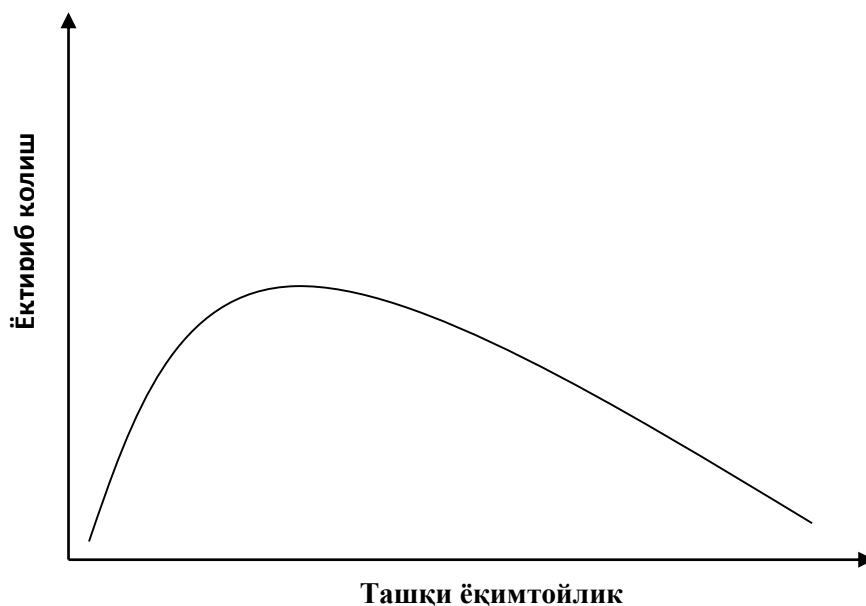
Оилавий муносабатлар аттракцияси ёки оила аъзолари ўртасида содир бўладиган мураккаб ва серқиррали ўзаро муносабатлар кўплаб олимлар, шу жумладан, ўзбекистонлик олимлар (М.Давлетшин, Ғ.Шоумаров, Э.Ғозиев, Б.Қодиров, Х.Каримов, Н.Соғинов, Ф.Акрамова, Г.Ядгарова, М.Салаева, Д.Холиқов ва бошқалар) томонидан ўрганилган. Уларда кўпроқ ўзбек оиласига хос урф-одатлар, удумлар, анъаналар нуқтаи назаридан оилавий муносабатларнинг этнопсихологик қирралари тадқиқ этилган. Лекин оила институтини ижтимоий воқелик сифатида унинг қонуниятларини таҳлил этар эканмиз, бу ўринда биз оилавий ўзаро муносабатларга хос бўлган муносабатларнинг психологик табиатига, келиб чиқиши ва динамикасига эътиборни қаратган кўплаб тадқиқотларда илгари сурилган маълумотларни келтиришни жоиз деб билдик. Шу нуқтаи назардан оилавий муносабатлар феноменологияси ижтимоий-психологик изланишлар объекти сифатида ўрганилган бир қатор тадқиқотлар натижаларига мурожаат қиламиз.

ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Оиладаги ижтимоий муносабатлар ва уларнинг келиб чиқиш қонуниятларини батафсил монографик тарзда ўрганганлардан бири рус олими Л.Я. Гозман (1987) ҳисобланади. У бу қонуниятларни илмий жиҳатдан таҳлил этиш учун аттракция тушунчасини ишлатган. Аттракция инглизча attraction – тортилиш, интилиш сўзларидан олинган бўлиб, у бир инсоннинг иккинчи бир инсонга нисбатан ҳис қиладиган ижобий муносабатини англатади. Ҳар қандай ана шу зайлдаги диадик, яъни, диада – икки киши ўртасидаги муносабатларнинг бошланиши симпатия, ёқтириш ёки аттракция билан боғлиқдир.

Л.Я. Гозманнинг таъкидлашича, жуфтлик муносабатларида аттракцияга туртки

бўлувчи омилланинг энг муҳими – бу шерикнинг ташқи, жисмоний жиҳатдан ёқимтойлиги ва унинг ижтимоий-демографик хусусиятларидир. Яъни, бир кўришда ёқтириб қолиш, унинг хуснига ром бўлиш кабилар аттракциянинг дастлабки босқичи бўлиб, бу аслида одамлар онгидаги бир бидъатга, яъни чиройли одам ақлли ва ахлоқли бўлиши тўғрисидаги тасаввурларга боғлиқдир. Айниқса, бундай тасаввур хотин-қизларга нисбатан қўлланилиши исботланган. Буни муаллиф график шаклида U – симон эгрилик тарзида тасаввур этади (2.1.1-расм).

2.1.1 – расм. Ёқтириб қолишнинг ташқи ёқимтойликка боғлиқлиги

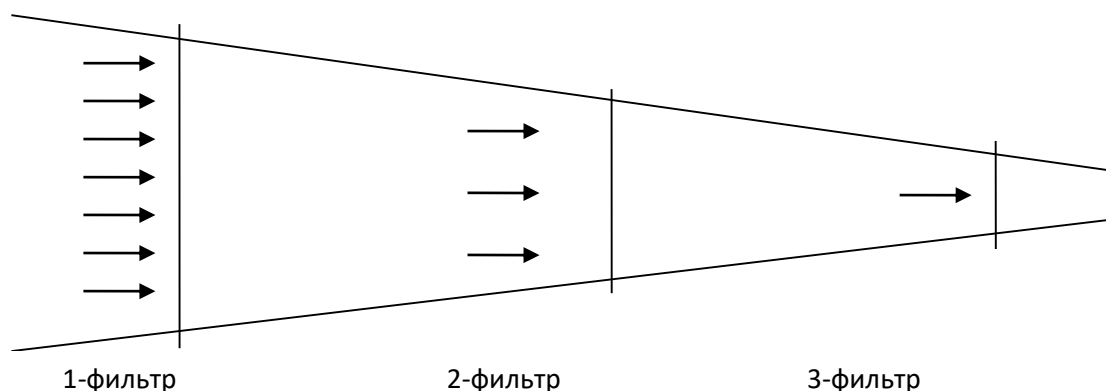
ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Ёқтириб қолишга туртки бўлувчи ижтимоий-демографик хусусиятларга энг аввало инсоннинг жамиятда тугган ўрни, ижтимоий мақоми, маълумоти даражаси, касб-кори, моддий таъминланганлиги, миллати ва диний эътиқоди, қаерда, кимлар билан яшаши кабилар киради. Кўпинча айни шу белгилар ёки хусусиятлар билан яқин бўлган инсонлар ўзаро бир-бирларини тезроқ ёқиб қоладилар, чунки ўхшаш белгилар ёки кўнгилдаги сифатларнинг шерикда, танишда мавжудлиги унга нисбатан ижобий фикр-мулоҳазаларнинг шаклланишига, стереотипларнинг яхши маънода уйғунлашишига замин яратади.

Бундан ташқари, ёқтириб қолишга шахснинг қадриятлари тизими, ҳаётдаги мақсадларининг муштараклиги, бажараётган ижтимоий ролларининг яқинлиги, омадлилик каби қатор жиддий сифатлар ҳам туртки бўлади. Шунинг учун ўқувчининг ўқувчини ёқтириб қолиши, тиббиёт ходимининг айнан шу соҳада ишлайдиган одамни бир кўришда “севиб қолиши”, сафарда бирга бўлганларнинг ёки дам олиш масканларида танишиб қолганлар ўртасида романтик муносабатларнинг уйғониши эҳтимоли кўпроқдир.

Бир кўришда ёқтириб қолиш жараёнининг жиддийроқ муносабат-ларга айланишини тушунтириш учун олимлар “уч филтър назарияси”ни илгари сурадилар (2.1.2 – расм).

*Шериклик муносабатларининг динамикасини ифодаловчи
“уч филтър” назарияси*

2.1.2 – расм.

1-фильтр бир инсоннинг бошқа бир инсонни бевосита ўзига қаратиши билан боғлиқ жараён бўлиб, бунда янги танишнинг ташқи жозибаси, бир қарашда кўзга ташланадиган сифатлари (масалан, қиз боланинг сочи узун, кўзи мовий, йигитнинг бўйи узун, алп қомат каби) асосий роль ўйнайди. Бундай муносабатлар кўпчиликка хос, яъни аксарият одамлар турли вазиятларда бошқа бир одамни ёқтириб қолаверади.

МУЛОҲАЗА

Агар бир-бирини ўзаро ёки бир томонлама ёқтириш мобайнида шерикнинг ижтимоий-демографик хусусиятлари ҳам кутишларга мос, маъқул келиб қолса, муносабатлар 2-фильтрга ўтади. Агар янги танишларнинг ижтимоий-психологик, шахсий хусусиятлари ва ҳаётий мақсадлари ҳам бир-бирларига маъқул келса, уйғун муносабатлар 3-фильтрга ҳам ўтади. Ҳар бир филтрдан ўтишда шериклар бир-бирлари учун ўзларининг янгидан янги қирраларини очаверадилар. Яъни, янгидан топишган, бир-бирини ёқтириб қолган одамлар учун муҳим бўлган асосий нарса ўхшашликни қидириш ва уларни инобатга олган ҳолда ўз муносабатини билдиришга интилишдир. Бошқа бир йўналиш – бу шеригида ўзида етишмаётган, ўзида мавжуд бўлмаган сифатни топиш ва уни ўзидаги сифат билан уйғунлантиришга интилиш. Масалан, ўзи ўта тортинчоқ бўлган қизга дадил, гапга чечан йигитнинг ёқиб қолиши кўп кузатилган.

Учинчи йўналиш иккинчига яқин, яъни, янги танишда ўзидаги мавжуд сифатларнинг қарама-қаршисини излаш, масалан, йигит камгап бўлса, шаддот, сергап қизни ёқтириб қолади. Бу каби кемтикларни шериги орқали тўлдиришга интилиш, уларга келажакдаги муносабатларда анчагина эгилувчан бўлиш ва ҳар биридаги яхши сифатларни қадрлашни ўргатади.

ХУЛОСА

Романтик севги – икки киши ўртасидаги муносабатларнинг энг кўп тарқалган тури ҳисобланади. Олимларнинг фикрича, романтик севги – энг кам англанадиган, одамнинг биологик эҳтиёжлари билан боғлиқ муносабатлардир. Бундай муносабатларнинг энг муҳим жиҳати шундаки, иккала томон ҳам бир-бирларидан ўзлари кўришни хоҳлаган сифатларни қидиради ва кўради. Шу боис ҳам кўпинча романтик ҳис-туйғуларга асосланган муносабатларнинг умри қисқа бўлади, чунки реал ҳулқ-атвор билан идеал тасаввурлар ўртасида зиддият, номутаносиблик пайдо бўлиши мумкин. Айни шу муносабатларнинг салбий оқибатлари одамни қийнайди, ҳаётдан умидсизликни, бошдан кечирган ҳиссиётлари ёлғонлигини англаш унда жуда қаттиқ азиятларни келтириб

чиқаради. Лекин бир ёмоннинг бир яхшиси бўлади, деганларидай, бошдан кечирилган азоблар одамни шахс сифатида такомиллашувига, ички ҳиссиётларнинг кўп қиррали бўлишига олиб келади.

Масалан, ташқи кўринишига безътибор бўлган қиз бир йигит билан романтик ҳиссиётларга берилиб қолиб, тошойна олдидан кетмайдиган, тоза, ораста юришга одатланадиган, кийимларни ҳам ҳамisha бежирим кийишга ўрганиб боради. Севгилисига ёқишни астойдил хоҳлаган йигит эса айрим зарарли одатларидан, масалан, дангасалик, кўп ухлаш, тамаки чекиш кабилардан воз кечиб, янгидан турмуш тарзини бошлашга азмуқарор қилиши табиий. Ёки институтда ўқишни ўзига эп кўрмаган йигит ўқувчи қизни севиб қолиб, у ўқийдиган олийгоҳга не-не машаққатлар билан кириб ўқигани билан боғлиқ мисоллар ҳам ҳаётда талайгина учрайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений. – М.: 1987.
2. В.М.Каримова Ижтимоий психология Тошкент, Ўзбекистон файласўфлари миллий уюшмаси нашриёти, 2007 й
3. Каримова В. Меҳр ва мурувват оиладан бошланади. – Т.: Янги аср авлоди, 2004. – 28 б.